

4. Peterson S. Legendy o masterakh boyevykh iskusstv / Syuzan Linn Peterson. – M. : AST : Astrel', 2005. – 127 s.
5. Sportivnaya psikhologiya v trudakh otechestvennykh spetsialistov / Sost. I obshchaya redaktsiya I.P.Volkova. – SPb. : Piter, 2002. – 384 s.

Received February 22, 2017

Revised March 23, 2017

Accepted April 20, 2017

УДК 159.923: 358.43

О. В. Осика

osika.1984@ukr.net

Політ крізь бурю: морально-психологічні джерела життєдіяльності вождя індіанського племені

Osyka O. V. Flying through the storm: moral and psychological resources of the vital activities of the Indian tribe's chief / O. V. Osyka // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 291–303.

O. V. Osyka. Flying through the storm: moral and psychological resources of the vital activities of the Indian tribe's chief. The article deals with the moral and psychological resources of the vital activities of the famous Ukrainian pilot I.I. Datsenko, his combatant way as a feat for the name of the Motherland, his bright and amazing destiny brought him to distant world sand, let him head the colourful ethnical community of the primitive culture natives, became the chief of the Indian tribe. The hero's personality development, the system of central character traits forming, traits' hardening and strengthening in difficult circumstances of war sometimes between life and death have been revealed. The definitions of the terms «motive», «achievement motivation» are given. The leading directions of achievement motivation in modern foreign and domestic psychology have been outlined. It has been pointed out the psychological mechanisms of achievement motivation development: positive support, self-support, indirect support, imitative behavior, interpersonal influence, identification. Difficult life circumstances frequently generated anxiety in the fighter's soul. The

feeling of anxiety gave an opportunity to respond to a threat by adaptive means due to the appearance of the defense mechanism of substitute during which the forwarding of an object to another one had been held. During military operations I.I. Datsenko's psychological defense mechanism is evident. The fighter's psychological displacement mechanism works at the decisive events, that provides primary Ego defense which promotes the more effective way to the anxiety avoidance defined as «motivated forgetting». This process gives an opportunity to escape feelings awareness that causes pain and leads to forgetting traumatic situations. Due to this psychological mechanism working I.I. Datsenko was very calm, balanced, set to win. It has been made an attempt to comprehend the powerful element of fire that plays highly important role in the vital activities, mythological conscience and mentality of Ukrainian and Indian ethnic groups, destiny of our compatriot. It has been given character traits and fighter's personality qualities. Powerful motivational and demanding sphere, self-regulation, self-determination and identification processes contribute to the hero's personality development. Ukrainian's fate in the distant worlds, his brave and decisive act of valor, self-affirmation and victory have imprinted in the hearts and memory of lots of people, became the brilliant example and moral and psychological basis for the next generation of compatriots.

Key words: I.I. Datsenko, a pilot, the Indian tribe chief, moral and psychological resources of the vital activities, deed, moral deed, psychological mechanism of defense, psychological mechanisms of achievement motivation development.

О. В. Осика. Політ крізь бурю: морально-психологічні джерела життєдіяльності вождя індіанського племені. У статті розглянуто морально-психологічні джерела життєдіяльності відомого українського льотчика І.І. Даценка, його бойовий шлях як подвиг в ім'я Батьківщини, доля якого, яскрава та дивовижна, занесла його у далекі світи й дозволила очолити колоритну етнічну спільноту, носіїв первісної культури, стати вождем індіанського племені. Показано становлення особистості героя, системи формування центральних рис характеру, їх загартування і зміцнення в нелегких умовах війни, іноді на межі життя і смерті. Наведено дефініції «мотив», «мотивація», «мотивація досягнення». Окреслено провідні напрямки дослідження мотивації досягнення в сучасній зарубіжній та вітчизняній психології. Виокремлено психологічні механізми розвитку мотивації досягнення: позитивне підкріплення, самопідкріплення, опосередковане підкріплення, імітаційна поведінка, інтерперсональний вплив, ідентифікація. Складні життєві ситуації нерідко породжували тривогу в душі бійця. Відчуття тривоги давало можливість реагувати на загрозу адаптивним засобом завдяки виникненню захисного механізму заміщення, в процесі якого відбувалася переадресація з одного об'єкту на інший. У процесі бойових операцій у І.І. Даценка прослідковується цей психологічний механізм захисту. У вирішальних випадках у бійця спрацьовує психологічний механізм захисту

витіснення, що забезпечує первісний захист Его, який сприяє найбільш ефективному шляху уникнення тривоги, котрий можна визначити як «мотивоване забуття». Такий процес дає можливість уникнути усвідомлення почуттів, що породжують страждання та призводить до забуття травмуючих ситуацій. Завдяки дії цього психологічного механізму І.І. Даценко був надзвичайно спокійним, врівноваженим, налаштованим на перемогу. Зроблено спробу осягнути потужну стихію вогню, яка відіграє надзвичайно важливу роль у життєдіяльності, міфологічній свідомості та менталітеті українського та індіанського етносів, долі нашого співвітчизника. Наведено характерологічні риси і якості особистості бійця. Потужна мотиваційно-потребова сфера, процеси саморегуляції, самодетермінації та ідентифікації сприяють становленню особистості героя. Доля українця у далеких світах, його сміливий і рішучий вчинок звитяги, самоствердження і свободи закарбувалися у серцях і пам'яті багатьох людей і стали яскравим взірцем і морально-психологічним підґрунтям для наступних поколінь співвітчизників.

Ключові слова: І.І. Даценко, льотчик, вождь індіанського племені, морально-психологічні джерела життєдіяльності, вчинок, моральний вчинок, психологічний механізм захисту, психологічні механізми розвитку мотивації досягнення.

О. В. Осыка. Полет сквозь бурю: морально-психологические источники жизнедеятельности вождя индийского племени. В статье рассмотрены морально-психологические основы жизнедеятельности известного украинского лётчика И.И. Даценко, его боевой путь как подвиг во имя Родины, судьба которого, яркая и удивительная, забросила его в дальние края, и позволила возглавить колоритное сообщество носителей первобытной культуры, стать вождём индийского племени. Показано становление личности героя, системы формирования основных черт характера, их становление и укрепление в нелегких условиях войны, иногда на грани жизни и смерти. Представлены дефиниции «мотив», «мотивация», «мотивация достижения». Очерчены основные направления исследования мотивации достижения в современной зарубежной и отечественной психологии. Выделены психологические механизмы мотивации достижения: позитивное подкрепление, самоподкрепление, опосредованное подкрепление, имитационное поведение, интерперсональное влияние, идентификация. Сложные жизненные ситуации нередко порождали тревогу в душе бойца. Чувство тревоги давало возможность реагировать на угрозу адаптивным способом, благодаря возникновению защитного механизма замещения, в процессе которого происходила переадресация с одного объекта на другой. В процессе боевых операций у И.И. Даценка прослеживается этот психологический механизм защиты. В решительных случаях у бойца срабатывает психологический механизм защиты – вытеснение, который обеспечивает первичную защиту Эго, содействует наиболее эффективному пути избегания тревоги, что можно обозначить как «мотивированное забвение». Этот процесс даёт возможность избежать осмысления чувств, которые порождают

страдания, и приводит к забвению травмирующих ситуаций. Благодаря действию этого психологического механизма И.И. Даценко был очень спокойным, уравновешенным, нацеленным на победу. Сделана попытка постичь мощную стихию огня, которая играет наиболее важную роль в жизнедеятельности, мифологическом сознании и менталитете украинского и индийского этносов, судьбе нашего соотечественника. Приведены характерологические черты и качества личности бойца. Мощная мотивационно-потребностная сфера, процессы саморегуляции, самодетерминации и идентификации содействуют становлению личности героя. Судьба украинца в дальних краях, его смелый и решительный поступок победы, самоутверждения и свободы запечатлелись в сердцах и памяти многих людей и стали ярким примером и морально-психологической основой для будущих поколений соотечественников.

Ключевые слова: И.И. Даценко, лётчик, вождь индийского племени, морально-психологические основы жизнедеятельности, поступок, моральный поступок, психологический механизм защиты, психологические механизмы развития мотивации достижения.

Постановка проблеми. «Білі плями», невідомі та маловідомі сторінки національної історії і культури поступово заповнюються завдяки самовідданій і напруженій праці дослідників, ентузіастів та небайдужих людей. Невтомна праця вчених дозволяє ввести у наукове коло нові постаті, події, факти, акцентувавши увагу на суспільно-політичних та морально-психологічних особливостях національно-визвольної боротьби, яка відбувалася як на теренах України, так і далеко за її межами. Бойовий шлях І.І. Даценка ще за його життя став легендою. А повоєнний період життя ще більш малодосліджений та невідомий: від бойового льотчика в часи Другої світової війни до вождя індіанського племені. Цікавою психологічною проблемою є дослідження морально-психологічних джерел цієї непересічної особистості, життя якої тісно пов'язане з рідним Полтавським краєм та його людьми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є вивчення морально-психологічних витоків та психологічних механізмів життєдіяльності, системи характерологічних рис і якостей особистості І.І. Даценка.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Мотивація досягнення в житті І.І. Даценка у морально-психологічному стані його особистості завжди відігравала важливу і вирішальну роль. Різні підходи до розуміння понять «мотив», «мотивація», «мотивація досягнення», їх сутності та характерних особливостей було розглянуто С.С. Занюком, Л.Фестінгером, Х.Хекхаузенем [4; 5].

Поняття «*мотив*» (від лат. *movere* – рухати, штовхати) означає спонукування до діяльності, пов'язані із задоволенням потреб особистості; сукупність зовнішніх чи внутрішніх умов, що викликають активність людини і визначають її спрямованість. *Мотивація* – це сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості; це всі мотиви, потреби, стимули, ситуаційні чинники, які спонукають поведінку людини до діяльності. Мотивація досягнення – це прагнення людини досягти значних результатів, успіхів у діяльності [2; 3].

М.Ш. Магомет-Емінов запропонував системно-динамічну модель мотивації досягнення, яка складається з мотивації ініціативі, селекції, реалізації наміру та контролю за дією, постреалізації.

У сучасній психології виокремлюють 3 провідні теорії мотивації досягнення: 1) теорія потреби досягнення; 2) теорія атрибуції; 3) теорія досягнення мети. *Теорія потреби досягнення* (Дж. Аткинсон, Д. Мак-Клелланд) являє собою комбіновану модель, що враховує як особистісні, так і ситуаційні фактори, а також найважливіші показники поведінки. Виокремлюють 5 ключових компонентів: 1) особистісні фактори чи мотиви; 2) ситуаційні фактори; 3) результуючі тенденції; 4) емоційні реакції; 5) поведінка, пов'язана з досягненням. *Атрибутивна теорія* (Б. Вайнер, Ф. Хайдер) ґрунтується на тому, як особистість пояснює свої успіхи та невдачі. *Теорія досягнення мети* (К. Двек, Д. Дуда, Д. Ніколлс) виокремлює три фактори, що взаємодіють між собою й визначають мотивацію людини: цілі досягнення, сприйнятливність та поведінку досягнення [3; 4].

Едуард Бернетт Тайлор зробив великий внесок в історію первісного суспільства та етнографії. Е.Тайлор розкрив закономірності розвитку первісної культури, методів її вивчення: систематизацію, зіставлення, типологічне порівняння, кількісний аналіз статистичних даних, які допомагають співвідносити між собою у часі схожі звички, вірування, визначають напрямки, стадії їх розвитку, допомагають аналізувати минуле. Він відтворив картину культурного, релігійного життя первісного людства: походження людини, расова і мовна класифікація людства, матеріальна і духовна культура, морально-психологічні джерела етносів, суспільний устрій. Автором створено концепцію й методики еволюціонізму в етнографії.

У наукових працях Джеймс Джордж Фрезер торкається широкого спектру антропологічних досліджень. Він першим запропонував наявний зв'язок між міфами та ритуалами. В основу

Його досліджень покладено три принципи: еволюційний розвиток, психічна єдність людства й фундаментальна протилежність розуму забобонам. У його праці «Золота гілка» систематизовано матеріал з первісної магії, міфології, тотемізму, анімізму, табу, релігійних вірувань, фольклору, звичаїв різних народів. Д.Д. Фрезер вказує три стадії духовного розвитку людини: магія, релігія, наука.

Виклад основного матеріалу дослідження. Життєдіяльність українського села на початку ХХ століття міцно ґрунтується на морально-психологічних джерелах, що йдуть з глибин віків. Домінує християнська мораль, християнська моральна традиція, де наріжним каменем є віра в Бога, добро людей як носіїв справедливості й сумління. Мораль діє у суспільстві як сукупність трьох структурних елементів: моральна діяльність, моральні відношення, моральна свідомість [1]. Виокремлюються такі функції моралі: оціночна, регулятивна, контролююча, інтегруюча, виховна. Оцінююча функція розглядає вчинки в площині добра і зла. Регулятивна – встановлення норм, принципів, правил поведінки. Інтегруюча – підтримує єдність людства й цілісність духовного світу людини. Контролююча – контроль щодо виконання норми на ґрунті суспільного засудження або совісті окремої особистості. Виховна – формування добродії й спроможності вірного й обґрунтованого морального вибору. Коли людина усвідомлює вимоги підтримки добра як свою особисту задачу, є підстави стверджувати, що вона усвідомлює свій борг, обов’язки щодо рідних, близьких, односельців, суспільства взагалі. Виконання боргу контролюється зовнішнім засобом – суспільною думкою та внутрішнім засобом – совістю. Отже, совість є особисте усвідомлення свого боргу, а сумлінність – коштовною якістю особистості українців, характерною рисою національного менталітету [1].

Іван Іванович Даценко народився 29 листопада 1918 року в селі Чернечий Яр Полтавської губернії в селянській родині. Закінчив неповну середню школу, а потім Писаревщинський зооветеринарний технікум. 3 вересня 1937 року служив у лавах Червоної армії. Закінчив Чкаловську воєнну авіаційну школу. Під час війни служив заступником командира авіаційної ескадрильї 10-го Гвардійського авіаційного полку 3-ої Гвардійської авіаційної Дніпропетровської дивізії дальньої дії. Здійснював бомбардування воєнно-промислових об’єктів у глибокому німецькому тилу. Учасник Сталінградської битви. 22 червня 1942 року група літаків під командуванням І. Даценка знищила во-

рожий аеродром у районі Орла. В кінці бою його літак був збитий і загорівся. Льотчик спрямував літак до лінії фронту, при цьому зробивши все, щоб врятувати життя бойових товаришів і останнім залишив літак. А 26 червня 1942 року отримав важке поранення у ногу. До серпня 1943 року І. Даценко здійснив 213 бойових польотів. А 18 вересня 1943 року гвардії капітану І.І. Даценко було присвоєно звання Героя Радянського Союзу. 19 квітня 1944 року під час бомбардування залізничної станції Львів-2 його літак було збито, а І.І. Даценко, Г.І. Безобразов та М.О. Завірохин не повернулися із бою. Але І. Даценку пощастило вдало катапультиватися, залишивши палаючий літак. Він потрапив до німецького полону, утік, деякий час перебував у партизанському загоні, намагаючись дістатися рідної частини. Був заарештований контррозвідкою СМЕРШ та осуджений. Під час етапування здійснив вдалу втечу і на деякий час сліди його загубилися. В кінці війни його бачили у Берліні. Опинившись в американській окупаційній зоні, він потрапив до Канади. У нього як у менеджера з туризму виникли міцні ділові взаємини, людські теплі й зворушливі відносини з індіанським племенем могавків кохनावік, що входило до союзу ірокезів. Згодом він стає вождем індіанського племені, при цьому він отримав ритуальне ім'я Пронизливий Вогонь (Chief poking fire), англійське ім'я Джон Макнобер. Він збудував вігвам (хату), трепетно зберігаючи традиції рідної української землі та її культури. Мав дружину-індіанку і дітей. Вільно володів кількома мовами: українською, російською, англійською, індіанською. Із земляками, гостями і туристами, що іноді потрапляли до племені, розмовляв українською мовою, пригощав галушками та горілкою, люб'язно запрошував до свого вігваму. З дитинства йому була властива любов до тваринного та рослинного світу [4]. В індіанському племені він постійно стикався з трепетним і бережним, опоетизованим, існуючим з давніх-давен, потужно підкріпленим авторитетом предків відношенням до тварин, рослин, людей, інших племен і народів та всесвіту. У часи війни, у важких, іноді критичних бойових ситуаціях, на межі життя і смерті, він виявляв надзвичайну силу волі, витримку, емпатію та альтруїзм, рятуючи життя товаришів [1]. У бою, коли літак міг втратити управління й розбитися кожен мить, екіпаж завжди намагався бути згуртованим і злагодженим як єдиний організм. Помилка одного з пілотів могла коштувати життя цілого екіпажу. Це і породжувало альтруїстичну та гуманістичну атмосферу на літаку,

бо завданням було виконати бойове завдання й вижити. Проявляючи альтруїзм та емпатію, льотчики ставали більш мужніми, хоробрими, відважними, стійкими, загартованими, професійно досконалими, відчували впевненість у собі, здатність бути корисними і необхідними для бойових товаришів, починали глибше поважати себе і вірити у власний потенціал добра та справедливості [4].

Мотивація досягнення відігравала значну, іноді вирішальну роль у життєдіяльності І. Даценка. Завдяки наполегливій праці, граничній зосередженості на улюбленій справі, активній життєвій позиції, силі волі та висоті духу, стійкості і цінності морально-психологічних витоків українського етносу, глибоко укорієних в національну свідомість, розмаїттю й ефективності форм, методів і прийомів народної педагогіки, щасливій долі, народжується справжня людина, істинний патріот рідної полтавської землі [5]. Простий сільський хлопчина стає кваліфікованим ветеринаром, безстрашним воїном, досвідченими льотчиком, гвардії капітаном, талановитим командиром, Героєм Радянського Союзу, вождем індіанського племені. А його чудодійне спасіння з жорстоких лабетів німецьких та радянських каральних органів заслуговує на увагу психологів та психоаналітиків.

При вирішенні бойових завдань, плануванні діяльності індіанського племені потужно спрацьовують психологічні механізми розвитку мотивації досягнення [2; 3; 5].

1. *Позитивне підкріплення* – це певні позитивні наслідки виконання суб'єктом діяльності (щось позитивне, приємне, що отримує він у результаті виконання ним деяких дій, як от: похвала, позитивна оцінка, гроші), що спонукає його до продовження виконання цієї діяльності в майбутньому.

2. *Самопідкріплення* – процес, коли особистість сама себе хвалить, підбадьорює, створює собі ситуацію успіху, винагороджує себе.

3. *Опосередковане підкріплення*, тобто спостереження за підкріпленням, яке отримали інші люди.

4. *Імітаційна поведінка* – людина навчається більш конструктивним способам поведінки за рахунок наслідування обраному зразку та інших успішних членів племені.

5. *Інтерперсональний вплив* – отримання нової інформації за рахунок зворотного зв'язку, що призводить до зміни та розширення образу «Я».

6. *Ідентифікація* – ототожнення особистості з іншим суб'єктом, групою, зразком [3; 5].

Високий на зріст, міцної статури, розумний і впевнений погляд, тверда хода, урівноважені розмірені рухи, ошатно вдягнений у колоритний індіанський одяг, національно орнаментований і виразний, з пташиними пір'ями на голові. Мудрий, ввічливий, уважний, відвертий, сумлінний, великодушний, доброзичливий, гуманний, толерантний, патріотичний – таким вождь індіанського племені запам'ятався співвітчизникам в Україні та одноплемінникам у Канаді [4]. Необхідно зупинитися на психологічних особливостях стилю життя цієї непересічної людини.

Широке коло дослідників (М. Дуглас, М. Еліаде, Дж. Кембелл, Й. Куліано, Л. Леві-Брюль, К. Леві-Стросс, Р. Маретт, Е. Тайлор, Дж. Фрезер) виокремили і ґрунтовно проаналізували основоположні тенденції, явища, риси розвитку первісних культур: синтез і символізм мистецтва, фетишизм, анімізм, тотемізм, складну і розгалужену систему табування. Певну роль у житті І.І. Даценка відіграє табування його власного імені. Перебуваючи у німецькому полоні, а потім будучи заарештованим контррозвідкою СМЕРШ, він, щоб заплутати ворогів, видавав себе за іншу людину. Ймовірно, називав себе іменем свого загиблого у бою товариша. Стверджуємо так на підставі того, що ні в німецьких, ні в радянських архівних документах ніколи не згадувалось, що герой Радянського Союзу І.І. Даценко перебував у полоні. Героїв Радянського Союзу на фронті було не так багато (більшість отримали високу нагороду посмертно). І такий факт, напевно, привернув би увагу педантичних німців та прискіпливих смершівців. Можливо, це й врятувало його життя в тих скрутних умовах, бо його вважали звичайним льотчиком, а не досвідченим майстром, повітряним асом, командиром, відзначеним високою нагородою в героїчних боях в ім'я Батьківщини [4]. Табування власного імені льотчика продовжується і на канадській землі, у провінції Онтаріо, в індіанському племені, де він отримує ритуальне ім'я Пронизуючий Вогонь та англійське – Джон Макнобер. Значний філософсько-психологічний, морально-етичний, естетичний, лексико-семантичний та конативний потенціал має ритуальне ім'я Пронизуючий Вогонь. Воно постає з прадавніх глибин релігійної та ритуальної сфери життєдіяльності і життєтворчості індіанського племені моґавків кохнавік (міфи, легенди, пісні, танці, театралізовані вистави, різноманітні обряди, побут). У вігвамах північноамериканських індіанців вогонь займає сакральне, центральне місце, де володарює Великий Дух. Вогонь виконує ключову роль, бо є посередником між Богом і людиною. В культурі народів Північної Америки вогонь

вважався проявленням Великого Духу. Вони вважали вогнище символом щастя, долі та досконалості, а сонце називали Великим Вогнем [3]. З давніх давен у міфічних уявленнях домінував мотив викрадення вогню, яке здійснювали різноманітні тварини та птахи, котрі часто були і культурними героями: койот, лань, бобер, кролик, лисиця, мускусний пацюк, ворона, дрізд. Вогонь символізує трансформацію очищення, що дає життя та величну силу сонця, оновлення життя, оплодотворення, силу, міцність, енергію, сексуальну силу, захист, бачення, руйнування, з'єднання, молитви, зміну одного стану на інший, або перехід в нього, засіб передачі повідомлень, або священних дарів високим недосяжним Небесам. Полум'я втілює духовну силу, трансцендентність та осяяння, свідчить про наявність Бога або душі, пневми, подиху життя, натхнення та просвіти. Полум'я навколо голови, нагадує німб, свідчить про силу Бога, потенції душі або геніального дару, бо голова розглядається як життєвий простір душі. Полум'я залишає тіло в мить смерті й переходу людини в інший світ. Вогонь та полум'я вважаються типовими символами серця. Вони амбівалентні: божественні й творчі; демонічні й руйнівні, несуть в собі загрозу як окремій пересічній людині, так і людству взагалі. Вогонь і полум'я виражають істину і знання, які знищують брехню, невігластво, ілюзії, смерть, все нечисте й погане. Хрещення вогнем повертає до первісної чистоти, спалюючи окалину, що асоціюється зі шляхом крізь вогонь задля повернення до раю. З того часу, як мешканці земного раю, порушивши моральні закони неба, втратили його, він був оточений стіною вогню й охоронявся стражею з вогняними мечами, створюючи неможливість дістатися раю людям злим, жорстоким, зрадливим, непросвітленим. У полум'ї можна виокремити два провідні взаємодоповнюючі один одного аспекти: світло і жар, що зображені прямими і хвилястими лініями. Світло і жар можуть виражати інтелект і емоції, проблиск, що несе в собі благодійний дощ блискавки, тепло й затишок родинного вогнища. Він може бути, за певних умов, добродійним або руйнівним. Розпалювання вогню подібне до народження, воскресіння, а в первісних культурах, зокрема, у північноамериканських індіанців сексуальній стихії, продовження роду, постання нових поколінь, нащадків, котрі з раннього дитинства з молоком матері осягають багатющі традиції родоплемінної культури. Звичай носити факел з приводу заручень коханих, у доброму передчутті, на початку зародження нової сім'ї і під час здійснення обрядів родючості окреслює духовні сили вогню, потужні, загартовані та міцні, котрі завжди сприяють народженню нового життя, чистого, світ-

лого, одухотвореного. Вогонь і вода є двома великими, активним й пасивним, принципами всесвіту [1]. Вони – Батько-Небо та Мати-Земля, що охоплюють всі протилежності в світі елементів, завдяки яким тільки і можливе існування людей на землі. При цьому забезпечується і підтримується тілесний і духовний розвиток, осягнення істини в процесі діалогічного спілкування з благодійним та безмежним небесним простором, необмеженим в часі, в серці і думках. Вогонь і вода завжди знаходяться в стані постійного протистояння, боротьби та конфлікту, але як елементу жару та вологи, вони конче потрібні задля підтримки процесу життєдіяльності. У світі овочів та фруктів вогонь представлений сім'ям гірчиці. Вогонь та вітер є квінтесенцією сили і могутності вулканічних богів. Родинне вогнище є душею вігваму та являє собою жіночу сутність вогню, виражає її захисну і добродійну силу, уособлюючи образ господині вігваму та берегині сім'ї, роду та кращих родоплемінних традицій. Символами вогню є трикутник, що спирається на свою основу, свастика, лєвова грива, волосся, гостра зброя, ялинка, азалія.

За А. Адлером, стиль життя людини формується у ранньому дитинстві, зберігається і стає провідним планом життєдіяльності. Праця, дружба, любов стали ключовими у формуванні особистості І.І. Даценка і обумовили морально-психологічні особливості його стилю життя. Кожна людина – унікальна й неповторна, але виокремити особистісні типи можливо лише на підставі узагальнення, де домінують соціальний інтерес і ступінь активності. Соціальний інтерес являє собою почуття емпатії до людей і виявляється у співпраці з іншими людьми більше для загальної справи, ніж особистісного успіху [4]. Соціальний інтерес є важливим критерієм психологічної зрілості творчої особистості. Ступінь активності означає підхід людини до вирішення життєвих проблем і сам живиться соціальним інтересом. Спираючись на класифікацію типів особистості А. Адлера, вважаємо, що І.І. Даценко належав до соціально-корисного типу. Йому властиві розгалужений соціальний інтерес, високий рівень активності, зосередженість на певній діяльності і відповідальність. У житті він сміливий, наполегливий, завзятий, і постійно спрямований на вирішення життєвих проблем інших людей. Психологічне здоров'я такого типу особистості необхідно розглядати в контексті взаємодії її з оточуючим середовищем, соціально значущим для неї, де благополуччя близьких стає сенсом їх життя. Стиль життя формується під впливом творчого Я, яке відповідає за мету та принципи життєдіяльності, визначає метод досягнення певних цілей і сприяє розвитку соціального інтересу.

А. Адлер підкреслював, що поведінкою окремої людини постійно керує агресивність. А пізніше він вважав, що провідною силою діяльності є прагнення до влади. В такому положенні слабкість визначалась фемінністю, а сила – маскулітністю. На цій стадії розвитку адлеровського психоаналізу народжується його ідея маскулітного протесту – форми гіперкомпенсації, згідно якої і чоловіки і жінки використовують в процесі витиснення почуття і неспроможності неповноцітності. Однак згодом він відмовився від концепції маскулітного протесту, бо вважав, що вона не може в повному обсязі пояснити мотивацію поведінки звичайних людей. При цьому він формулює більш широке положення, згідно якого люди прагнуть до переваги над іншими. І такий стан гранично відрізняється від комплексу переваги. Теорія психоаналітика щодо людського життя виокремлює три її провідні етапи: бути агресивним, могутнім та недосяжним. Учений вважає прагнення до переваги головним законом життя, глибоко вмотивованим і укоріненим у психіці окремого індивіда, що стверджує сенс буття людства [2; 4]. Фікційний фіналізм вважає, що сама людина підпорядковує свою поведінку щодо досягнення певної мети у майбутньому. А. Адлер стверджував, що в житті домінують фіктивні цілі, котрі перевірити, довести чи спростувати неможливо.

Висновки. Морально-психологічні джерела національно-патріотичної свідомості та самосвідомості відіграли ключову роль у життєдіяльності І.І. Даценка на складних історичних шляхах. Перспективою дослідження є вивчення мотиваційно-потребової сфери та вчинкового світу людини.

Список використаних джерел

1. Адорно Теодор В. Проблемы философии морали / Теодор В. Адорно – М. : Республика, 2000. – 238 с.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы человека / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 508 с.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. – 3-е изд. / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2006. – 352 с.
4. Основи психології: підручник / За заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця. – 4-те вид., стереотип. – К. : Либідь, 1999. – 632 с.
5. Хекхаузен Х. Психология мотивации достижения / Хайнц Хекхаузен / Пер. с англ. – СПб. : Речь, 2001. – 240 с.

Spysok vikorystanyh dzherel

1. Adorno Teodor V. Problemy filosofii morali / Teodor V. Adorno. – М. : Respublika, 2000. – 238 с.

2. Il'in Ye.P. Motivatsiya i motivy cheloveka / Ye. P. Il'inE. – SPb. : Piter, 2000. – 508 s.
3. Maslou A. Motivatsiya i lichnost'. – 3-ye izd. / A. Maslou. – SPb. : Piter, 2006. – 352 s.
4. Osnovy psykholohii : pidruchnyk / Zazah. red. O.V. Kyrychuka, V.A. Romentsia. – 4-tevyd., stereotyp. – K. : Lybid, 1999. – 632 s.
5. Khekkhauzen Kh. Psikhologiya motivatsii dostizheniya / Khaynts Khekkhauzen / Per. sangl. – SPb. : Rech', 2001. – 240 s.

Received February 7, 2017

Revised March 9, 2017

Accepted April 10, 2017

УДК 316.6

Марек Палюх

paluch.m@onet.eu

Радослав Маликовский

radmal@vp.pl

Современная социальная реальность семьи – опека, социальная помощь, субсидиарность¹

Paluch M. Modern social reality of the family – guardianship, social assistance, subsidiarity / M. Paluch, R. Malikowski // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 37. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 303–317.

M. Paluch, R. Malikowski. Modern social reality of the family – guardianship, social assistance, subsidiarity. The first part of the article presents the problems of the modern family, its functions, features, role

¹ Перевод статьи с польского языка на русский выполнила Юлия Домитрак. Название статьи на языке оригинала *Współczesna rzeczywistość społeczna rodzin – opieka, pomoc społeczna, pomocniczość*.

M. Paluch – the scientific contribution of the co-author is 50%,
R. Malikowski – the scientific contribution of the co-author is 50%.